

ХАНС КРИ-СТИ-ЈАН АН-ДЕР-СЕН, СЛАВ-НИ БАЈ-КО-ПИ-САЦ, ПРИ-ЛО-ЖИО У
ЕВРОП-СКУ БА-ШТИ-НУ И ИЗ-ВР-СТАН ПУ-ТО-ПИС КРОЗ СР-БИ-ЈУ

Тајна куле над водама

Да је Ан-дер-сен на исти начин прошао кроз не-ку дру-гу зе-мљу, ко-ја има озбиљ-ни-ју др-жа-ву, и да је оста-вио са-мо на-пој-ни-цу крч-ма-ри-ци а не пу-то-пис, на ме-сти-ма где се за-др-жао ста-ја-ла би ба-рем пи-са-на обе-леж-ја и сви би то знали. Та ме-ста би-ла би не-из-о-став-не тач-ке на ту-ри-стич-ким ма-па-ма, а ело-квент-ни во-ди-чи би на ви-ше је-зи-ка по-се-ти-о-ци-ма и про-ла-зни-ци-ма пле-ли за-ни-мљи-ве при-че о томе

Се-део је за они-жим сто-лом од гру-бо те-са-ног др-ве-та, у хла-ду пла-та-на, и не-што „би-ље-жио у теф-те-ре”. Стра-нац, се-вер-њак, ду-гај-ли-ја, „што се од-но-си и на нос”, био је на про-пу-то-ва-њу од Ца-ри-гра-да ка Пе-шти, ре-ком. На-пу-шта-ју-ћи по-бу-ње-но по-лу-о-стр-во ко-је се још ко-ме-ша и ври и сту-па-ју-ћи на тло Аустро-Уга-р-ске, за-др-жан је у зе-мун-ском Кон-тум-цу. Ту, на раз-ме-ђу цар-ста-ва, у зе-мун-ском ка-ран-ти-ну, та-мо где је да-нас ве-ли-ки Град-ски парк, по про-це-ду-ри је од-ре-ђен број да-на за-др-жа-ван сва-ки пут-ник да би се про-ве-ри-ло „не до-но-си-ли ли со-бом ка-кву за-ра-зу и по-шаст”. Ни-ти је овај на-мер-ник та-да био оно по че-му га да-нас зна-мо, ни-ти је то од љу-ди ко-ји су га он-да окру-жи-ва-ли ико мо-гао зна-ти. Али оста-ло је и на-джи-ве-ло га, на-джи-ве-ће и нас, оно што је та-да „би-ље-жио у

теф-те-ре”.

Ханс Кри-сти-јан Ан-дер-сен, слав-ни дан-ски пи-сац бај-ки, за-др-жао се у Зе-му-ну де-сет да-на. Прет-ход-но је про-пло-вио и про-пу-то-вао кроз низ срп-ских гра-до-ва. За-пи-се је об-ја-вио у књи-зи *Пе-сни-ков ба-зар*, пр-ви пут об-ја-вље-ној знат-но ка-сни-је, 1842. го-ди-не.

„Ср-бин во-ли сво-је др-ве-ће као што Швај-ца-рац во-ли сво-је пла-ни-не и као што Да-нац во-ли мо-ре”, пи-ше. „На-род-ни пр-ва-ци са-ста-ју се јед-ном го-ди-шње са кне-зом Ми-ло-шем под ли-сна-тим за-сто-ри-ма; др-ве-ће ши-ри сво-је гра-не над суд-ни-цом. Мла-да и мла-до-же-ња игра-ју под др-ве-том. Као џин, др-во сто-ји на бој-ном по-љу и бо-ри се про-тив не-при-ја-те-ља Ср-ба, зе-ле-ни ли-сна-ти за-стор гра-на пружа се из-над де-це ко-ја трч-ка-ра-ју. Ова шу-мо-ви-та зе-мља је зе-ле-на гра-на жи-во-та на већ го-то-во ис-тру-ле-лом осман-лиј-ском ста-блу и др-жи се још са-мо тан-ким жи-ли-ца-ма за ње-га. Гра-не су пу-сти-ле но-во ко-ре-ње и ако им бу-де до-зво-ље-но да се раз-ви-ја-ју ра-шће сме-ло као је-дан од пр-вих кра-љев-ских цве-то-ва Евро-пе.”

Раз-у-ме се, не-ма ло-кал-них све-до-че-ња о бо-рав-ку Хан-са Кри-сти-ја-на Ан-дер-се-на у на-шим кра-је-ви-ма, али се на осно-ву ње-го-вих за-пи-са мо-же за-кљу-чи-ти да је до-ста раз-го-ва-рао са љу-ди-ма, чи-тао, за-пи-си-вао пе-сме, из-ла-зио у кра-ће шет-ње око гра-до-ва. Зна, и спо-ми-ње у сво-јој књи-зи, да је у да-на-шњој До-бра-чи-ној ули-ци 1815. на ко-лац на-би-је-но 630 Ср-ба. Зна где је и ка-ко усмр-ћен Ри-га од Фе-ре. Зна це-ну ри-бе на бе-о-град-ском ба-за-ру. Ушће је осма-трао са обе твр-ђа-ве, и бе-о-град-ске и гар-до-шке.

„Та-мо где се Са-ва ули-ва у Ду-нав, уз-ди-же се оро-ну-ла Ку-ла Не-бој-ша. Кроз отвор на тој твр-ђа-ви те-ла по-ги-ну-лих бо-ра-ца ба-ца-ју се у во-ду Ду-на-ва”, опи-су-је Ан-дер-сен.

Знао је Ан-дер-сен и за Ка-ра-ђор-ђа. О ње-му су му и пе-ва-ли и при-ча-ли, и ша-пу-та-ли и клик-та-ли:

„Пр-ви осло-бо-ди-лац Ср-би-је, Цр-ни Ђор-ђе, бе-жао је кроз ову мрач-ну хра-сто-ву

шу-му крај ре-ке Са-ве; ова шу-ма и ова ре-ка по-при-ште су јед-не од оних тра-гич-них би-та-ка ко-је жи-ве и ко-је ће жи-ве-ти у на-род-ним пе-сма-ма. Цр-ни Ћор-ђе је бе-жао са сво-јим ста-рим оцем, ов-ча-ром Пе-тро-ни-јем; би-ли су го-то-во на до-ма-ку ре-ке Са-ве и аустриј-ске гра-ни-це, ка-да оца об-у-зе ту-га што на-пу-шта зе-мљу пра-де-до-ва. Мо-лио је си-на да се пре-да-ју и да за-јед-но умру на род-ној гру-ди, а Ћор-ђе се, ка-жу, ко-ле-бао из-ме-ђу си-нов-ске по-слу-шно-сти и љу-ба-ви пре-ма сло-бо-ди...”

ЗВЕ-ЗДА-НО КО-ЛО ЉУ-ДИ

„Био је тај ге-ни-јал-ни Да-нац са-вре-ме-ник Пу-шки-на и Љер-мон-то-ва, Ше-ли-ја и Кит-са, Ге-теа и Хај-неа, Ша-то-бри-ја-на и на-шег Ње-го-ша. Ко-је ко-ло, зве-зда-но ко-ло љу-ди!” Та-ко је о Ан-дер-се-ну пи-са-ла Иси-до-ра Се-ку-лић. Ове го-ди-не ши-ром пла-не-те обе-ле-жа-ва се 200. го-ди-шњи-ца ро-ђе-ња и 130. го-ди-шњи-ца смр-ти зна-ме-ни-тог бај-ко-пи-сца. Ево ка-ко је он сам, у јед-ном од сво-јих аутобиографских спи-са, опи-сао соп-стве-но сту-па-ње у жи-вот:

„Го-ди-не 1805. у дан-ском гра-ди-ћу Оден-сеу жи-ве-ли су си-ро-ма-шни обу-ћар и још си-ро-ма-шни-ја пра-ља. Обу-ћар је, од др-ве-них гре-да на ко-ји-ма је прет-ход-но по-чи-ва-ло мр-тво те-ло гро-фа Трам-по-ма, на-пра-вио брач-ни кре-вет. На то је под-се-ћа-ла цр-на тра-ка на кре-ве-ту, али уме-сто мр-твог гро-фа окру-же-ног цр-ни-ном и свећ-ња-ци-ма, ов-де је дру-гог апри-ла 1805. ле-жа-ло тек ро-ђе-но де-тен-це. Био сам то ја: Ханс Кри-сти-јан Ан-дер-сен.”

Мно-ге од ње-го-вих бај-ки са-др-же ја-сне ауто-би-о-граф-ске еле-мен-те. Чу-ве-на „Де-вој-чи-ца са ши-би-ца-ма”, твр-ди се, опис је те-шког де-тињ-ства ње-го-ве мај-ке. Не-ки ми-сле да је „Ру-жно па-че” при-ча о са-мом Хан-су Кри-сти-ја-ну.

„Че-сто ми-слим ка-ко би би-ло до-бро да сам леп, или бо-гат и леп, и да имам уно-сан

по-сао. Та-ко бих мо-гао да се оже-ним и да мир-но ра-дим. Ка-ко би то био при-ја-тан жи-вот. Но ка-ко сам ру-жан, и ка-ко ћу увек оста-ти си-ро-ма-шан, ни-јед-на се не-ће уда-ти за ме-не, јер де-вој-ке баш тра-же су-прот-но од то-га и ја сма-трам да су оне у пра-ву”, го-во-рио је јед-ном при-ја-те-љу „ду-гач-ки Ан-дер-сен”, „са-мот-њак”, „по при-ро-ди хи-по-хон-дар”.

Они ко-ји ба-нал-ном фрој-ди-за-ци-јом по-ку-ша-ва-ју да об-ја-сне ње-го-ву не-над-ма-шну умет-ност не уме-ју да чи-та-ју и раз-у-ме-ју бај-ке. А ни Фрој-да, по свој при-ли-ци, ни-су до-бро про-чи-та-ли. Уз-гред, пре-ви-ђа-ју и не-ке дру-ге цр-те ње-го-вог ка-рак-те-ра, сва-ка-ко бит-ни-је. Тај си-ро-тан ус-пео је, у ве-о-ма те-шким окол-но-сти-ма, да стек-не уни-вер-зи-тет-ско обра-зо-ва-ње и до-спе у све ен-ци-кло-пе-ди-је и бо-ље чи-тан-ке све-та. У два-де-сет де-вет ду-гих пу-то-ва-ња, ка-жу, упо-знао је це-лу Евро-пу. Сам у сво-јим пре-див-ним пу-то-пи-си-ма опи-су-је дру-же-ња са Бал-за-ком, Алек-сан-дром Ди-мом оцем, Вик-то-ром Иго-ом, Ла-мар-ти-ном, Ал-фре-дом де Ви-ни-јем у Па-ри-зу, или са Чар-лсом Ди-кен-сом у Лон-до-ну. Ита-ли-јом је био трај-но фа-сци-ни-ран, о че-му све-до-че и ње-го-ви ве-о-ма до-бри цр-те-жи, ко-ји су би-ли це-ње-ни у Евро-пи. Књи-га *Евро-па ви-ђе-на за осам да-на*, сво-је-вр-сна пре-те-ча
Вер-но-вог *Пу-та око*
све-та за осам-де-сет
да-на, као и спо-ми-ња-ни
Пе-сни-ков ба-зар
, вр-хун-ско су пу-то-пи-сно шти-во. Зар је он-да ва-жно што се Ан-дер-сен, ка-ко твр-де, „пла-шио ули-це” и „по-до-зре-вао да је сва-ки про-ла-зник лу-пез, раз-бој-ник, убо-ји-ца”?

БАЈ-КЕ И БО-ГО-ТРА-ЖИ-ТЕЉ-СТВО

Ханс Кри-сти-јан Ан-дер-сен је, по-ред све-га оста-лог, езо-те-риј-ски пи-сац. Не-сум-њи-во, ве-о-ма до-бро је по-зна-вао ми-то-ло-ги-ју, као и сим-бо-ло-ги-ју на-род-них ле-ген-ди ко-је је уткао у сво-је де-ло. О не-ким де-ли-кат-ним те-ма-ма пи-сао је, иако по-сред-но, с по-уз-да-њем ини-ци-ра-ног и с ла-ко-ћом мај-сто-ра. Ње-го-ве

бај-ке, као и све пра-ве бај-ке, у сво-јим ду-бљим сло-је-ви-ма су бо-го-тра-жи-тељ-ски тај-но-пис и при-ча о ду-ши. При том, твр-де би-о-гра-фи, он ни-је био ре-ли-ги-о-зан на фор-ма-лан и пу-ри-та-ни-стич-ки на-чин. Из-ме-ђу Бо-га и лич-но-сти чо-ве-ка, ње-го-ве ду-ше, не мо-ра ста-ја-ти ни-ка-ква ор-га-ни-за-ци-ја, апа-рат са сво-јим це-нов-ни-ци-ма и „мо-но-по-ли-ма на бла-го-дат”.

„Бог је тај ко-ји од-лу-чу-је о суд-би-ни сва-ког чо-ве-ка, он га во-ди кроз жи-вот”, ве-ли Ан-дер-сен. А у сво-јој ваљ-да нај-чу-ве-ни-јој бај-ци ка-же: „Она узе де-вој-чи-цу у на-руч-је и по-не-се је ви-со-ко, у ве-ли-ку ра-дост и при-јат-ну то-пли-ну. Са-да је де-вој-чи-ца би-ла на не-бу и ви-ше ни-је би-ло ни хлад-но-ће, ни гла-ди, ни стра-ха... Она се при-бли-жи-ла Бо-гу.”

„Де-вој-чи-ца са ши-би-ца-ма”, „Ру-жно па-че”, „Пал-чи-ца”, „Сне-жна кра-љи-ца”, „Сви-њар”, „Сла-вуј”, „Цр-ве-не ци-пе-лице”, „Па-сти-ри-ца” и дру-ге Андерсенове бај-ке, ко-је су обе-ле-жи-ле то-ли-ка де-тињ-ства и европ-ску кул-ту-ру, са-бра-не су у де-се-так књи-га и пре-ве-де-не на бли-зу сто је-зи-ка. Пи-сао је и ро-ма-не, дра-ме, пе-сме, чак и „не-ко-ли-ко ауто-би-о-гра-фи-ја”.

Мно-ги су зна-ме-ни-ти љу-ди, у ра-зним свој-стви-ма, про-шли кроз бе-о-град-ску „ка-пи-ју Ис-то-ка” или (ка-ко су га Тур-ци зва-ли) „вра-та ра-то-ва”. И оста-ви-ли, ра-су-те по ба-сно-слов-ној би-бли-о-те-ци све-та, за-пи-се о то-ме. За-што је у срп-ској кул-ту-ри та-ко ма-ло тра-го-ва о то-ме? За-што је та-ко сла-ба-шна на-ша (са-мо)свест о то-ме? Да је Ан-дер-сен на исти овај на-чин про-шао кроз не-ку дру-гу зе-мљу, ко-ја има озбиљ-ни-ју др-жа-ву, и да је оста-вио са-мо на-пој-ни-цу крч-ма-ри-ци а не пу-то-пис о то-ме, на ме-сти-ма где се за-др-жао ста-ја-ла би ба-рем пи-са-на ка-ме-на обе-леж-ја ко-ја оба-ве-шта-ва-ју о то-ме. Та ме-ста би-ла би не-из-о-став-не тач-ке на ту-ри-стич-ким ма-па-ма, а ело-квент-ни во-ди-чи би на ви-ше је-зи-ка по-се-ти-о-ци-ма и про-ла-зни-ци-ма пле-ли за-ни-мљи-ве при-че и по-ка-зи-ва-ли. Мо-же-те све то од-мах пре-ра-чу-на-ти и у ва-лу-ту, ако вам је уме-сто пу-ног ср-ца ва-жни-ји ди-ги-трон.

Ове го-ди-не, ко-ју у све-ту због дво-стру-ке го-ди-шњи-це обе-ле-жа-ва-ју као Ан-дер-се-но-ву, мо-жда би не-ко од од-го-вор-них и у Бе-о-гра-ду тре-ба-ло да раз-ми-сли о то-ме. Већ у сеп-тем-бру по-но-во ће се хи-ља-де стра-на-ца сја-ти-ти у срп-ску пре-сто-ни-цу. Зар до-и-ста не уме-мо да им ис-при-ча-мо за-ни-мљи-ви-ју при-чу о се-би? <

Припредила: Соња Белић

(Септембар 2005)